't Vagevenster 16

Heemkundevereniging

BERCHS-HEEM

Bestuur Heemkundevereniging Berchs-Heem:

Jan van der Burgt
voorzitter
Zicht 7 5351 RG Berghem
tel. 0412-401183

Gerrit Bergers
secretariaat
Hermenegildahof 7
5351 CZ Berghem
tel. 0412-402587

Lambert van Hintum
penningmeester
Clausstraat 5 5351 CJ Berghem
tel. 0412-402515

Riny Gremmen
Zevenbergseweg 31
5351 PG Berghem
tel. 0412-402141

Jan Bon
Heiligenbos 40 5351 SP Berghem
tel. 0412-401131

Ans den Brok
St. Willibrordusstraat 15
5351 ED Berghem
tel. 0412-401214

Dora van Ravensteijn-Schraven
Broekstraat 10 5351 NC Berghem
Tel. 0412-401127

Redactie 't Vagevenster:
Jan van den Heuvel
Peter Hoefnagels
Gerard Hoeks

Vormgeving: Gerard van der Linden, Bert Akkermans

Inleveren kopij 't Vagevenster: Heemkamer Oud-Gemeentehuis, Burg. van Erpstraat 2.

Aanleveren kopij:
indien mogelijk op diskette, tekst in WordPerfect of Word.
Kopij, foto's en ander aangeleverd materiaal worden na plaatsing geretourneerd.

Leden van Heemkundevereniging Berchs-Heem krijgen het verenigingsinformatie- en nieuwsblad, 't Vagevenster, gratis thuisbezorgd.

Losse nummers f. 7,50 exclusief verzendkosten, aan te vragen bij de secretaris:
Herman van de Camp
Burg. van Erpstraat 61
5351 AS Berghem
tel. 0412 - 401327

Rekeningnummer Rabobank:
1065 16 817
t.n.v.: Heemkundevereniging Berchs-Heem

K.v.K. nr. V219728

't Vagevenster nummer 16, januari 2001

Inhoud

Bijna 100 jaar Zusters van Liefde in Berghem 1884-1982 546
Door Herman van de Camp en Gerrit Laurenssen
Liefdehuis Berchem 546
De bouw van het klooster 551
Feestelijke intocht van de zusters 552
Inzegening door pastoor Van Asten 553
Liefdehuis wordt Godshuis 556
Brand in St. Willibrorduskerk 557
Pastoor Van Tetering 557
25 jaar Liefdehuis in Berghem 559
Wijkverpleging 562
Congregatie koopt het klooster 563
50 jaar Liefdehuis 563
Mobilisatie 1939 566
Na de oorlog 570
Eerste lustrum huishoudschool 573
75 jaar Liefdehuis 577
Zuster Josephina 578
Stichting 'Wilberthof' 579
Vertrek van de zusters uit Berghem 579

Van de Redactie

Als mensen ergens naar hun zin wonen, zijn ze bereid te investeren in hun gemeenschap.
Zo ook de inwoners van Berghem. Dat was vroeger niet anders dan tegenwoordig.
De inhoud van dit Vagevenster speelt zich grotendeels af in het centrum van het dorp, zo vanaf 1880. De kerk staat dan nog aan de oostkant van de toren, waar nu het kerkplein is. Waar we nu de St. Josephschool en het verzorgingshuis zien, is in die tijd nog geen bebouwing, op een kleine boerenwoning na. De bewoners van het dorp zijn bereid om tijd, energie en geld te investeren om lang gekoesterde wensen in vervulling te laten gaan. Met de oprichting van een klooster in het centrum van hun gemeenschap willen ze deze wensen verwezenlijken. Herman van de Camp en Gerrit Laurenssen schetsen een beeld van de komst van de Zusters van Liefde tot en met hun afscheid bijna een eeuw later.

BIJNA 100 JAAR ZUSTERS VAN LIEFDE IN BERGHEM 1884-1982

Liefdehuis Berchem
Zo werd het klooster van Berghem genoemd in de oprichtingsakte

Liefdehuis Berchem. De foto is genomen na de realisatie van de kapel in 1908. Vooraanzicht klooster, links de meisjesschool, rechts de kapel.

Op 10 november 1884 ging voor velen in Berchem een dierbare wens in vervulling: de oprichting van een liefdehuis. De contractanten waren: Joannes van Asten, pastoor van de St. Willibrordus Parochie te Berchem en zuster Maria Emmanuël de Gier, Algemeen Overste van de Congregatie van de Zusters van Liefde van Jezus en Maria te Schijndel. Deze congregatie stond voor de Wet geregistreerd onder de naam: Burgerlijk Zedelijk Lichaam, Vereniging van Vrouwen voor het verplegen van zieken en het geven van onderwijs. Als beschermheilige werd gekozen: De Heilige Maagd Maria, onder de titel van Onze Lieve Vrouw van Altijddurende Bijstand.

Het liefdehuis zou een belangrijke rol gaan spelen in de Berghemse samenleving.

Gemeenteraadslid Johannes Jacobus van Erp (links) en pastoor Joannes van Asten (rechts) waren de initiatiefnemers bij de oprichting van het Liefdehuis.

In 1985 is hierover reeds een publicatie van Lambert van den Heuvel verschenen, waarin met name de bejaardenzorg in Berghem uitvoerig wordt belicht.
In dit artikel voor 't Vagevenster van de Heemkundevereniging Berchs-Heem beperken we ons tot een globaal overzicht van die gebeurtenissen en feiten die onafscheidelijk verbonden zijn en moeten blijven met de Zusters van Liefde en hun Liefdehuis / klooster / gasthuis / meisjesschool / bewaarschool / VGLO en LEAO in Berghem.

Kerkbestuur / pastoor Van Asten

Uit verslagen van de vergaderingen van het R.K. Kerkbestuur te Berchem is op te maken dat het stichten van een 'Liefdehuis' een lang gekoesterde wens was van de Berchemse gemeenschap. Zo'n liefdehuis (liefdegesticht) zou uiteindelijk moeten voorzien in een lagere school voor meisjes, een bewaarschool, een naai- en knipcursus, verpleging van oude mannen en vrouwen en ook wijkverpleging. Dat plan was niet uniek voor Berghem; elders in Brabant was men al eerder gestart met een dergelijke opzet.

Zo kwam in de vergadering van 20 oktober 1877 ter sprake dat aan het kerkbestuur een huisje te koop was aangeboden dat gelegen was aan 'het hooge choor der kerk' en toebehorend aan de erven van de op 24 maart 1876 overleden Dirk van Schaijk. Men was zeer gelukkig met

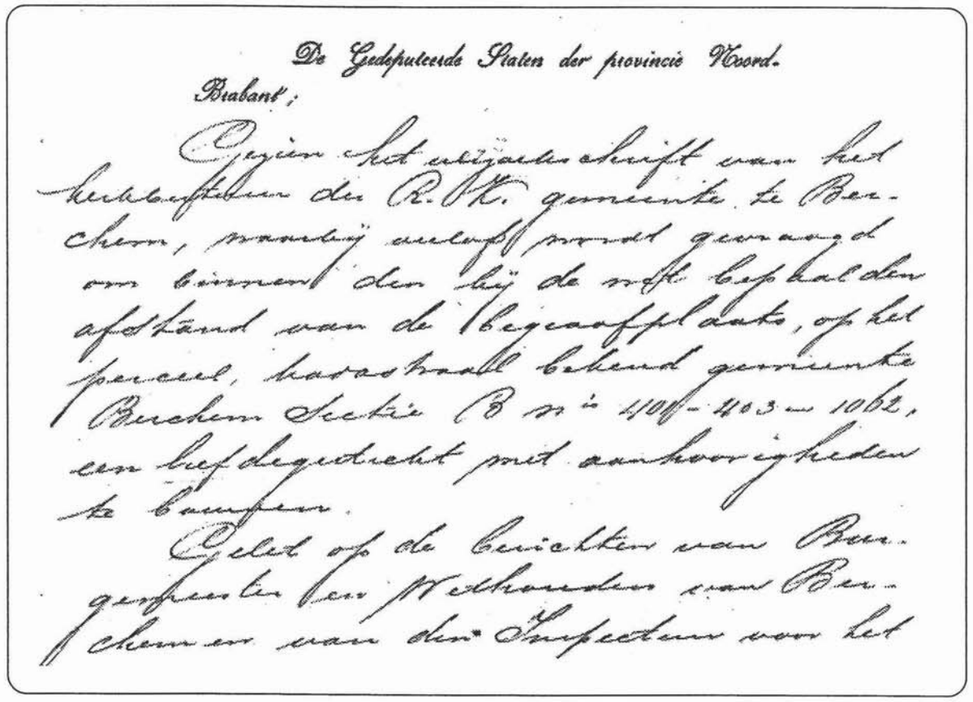

De Gedeputeerde Staten der provincie Noord-Brabant;

Gezien het uittreksel van het kerkbestuur der R.K. gemeente te Berchem, waarbij verzocht wordt gemagd om binnen den tijd de reeds bepaalden afstand van de begraafplaats, op het perceel, kadastraal bekend gemeente Berchem Sectie B n° 402f - 403 - 1062, een liefdegesticht met aanhoorigheden te bouwen.

Gelet op de berichten van Burgemeester en Wethouders van Berchem en van den Inspecteur voor het

Op 14 september 1882 geven De Gedeputeerde Staten der provincie Noord-Brabant toestemming 'een liefdegesticht met aanhoorigheden te bouwen'.

Groet uit Berchem - Liefdegesticht. Briefkaart verzonden in 1915. Op de voorgrond het kerkhof naast de St. Willibrorduskerk.

dat aanbod omdat die plek bij uitstek geschikt was om er te zijner tijd een 'gesticht van liefdadigheid' op te richten. Er werd snel gehandeld: al op 27 oktober gaf het Bisdom toestemming voor aankoop.
Voor *f* 3.000,- werd het geheel gekocht.
Op 2 maart 1879 kwam het onderwerp opnieuw ter sprake in een vergadering. Het huisje (of beter gezegd hutje) zou worden afgebroken. Wellicht wilde het kerkbestuur met die afbraak zowel de Berchemse gemeenschap als het Bisdom laten merken dat de plannen voor het stichten van een Liefdehuis in Berchem, ook werkelijk serieus waren en zeker ook dat er haast was geboden.

Op de vergadering van het kerkbestuur van 25 juni 1882 deelde pastoor Van Asten mede dat hij op bezoek was geweest bij de Bisschop om te praten over het oprichten van een Liefdegesticht en dat hij toestemming had gekregen om 'in de verte met toebereidselen een begin te maken'. De deken van Oss, pastoor H. van de Laar, had enkele dagen daarvoor bij de bisschop in die geest gepleit. Er mocht zelfs contact worden opgenomen met architect Dobbe van Pelt in 's-Hertogenbosch. De architect maakte een volwaardig plan, dat werd begroot op *f* 34.000,-.

Uit notities van pastoor Van Asten is op te maken dat dit financieel niet haalbaar werd geacht en er drastisch in het plan moest worden gesneden. Intussen was men al vrij voortvarend met de voorbereidingen voor de bouw van start gegaan; het terrein was uitgegraven en met anderhalve meter zand aangevuld, conform het oorspronkelijke plan van de architect.
Het geheel zou echter twee meter ingekort moeten worden. Dat gold voor zowel het hoofdgebouw als de scholen. De remise met twee vertrekken en een kapel waren in dit eerste stadium eveneens om kostenredenen geen haalbare kaart.

Johannes Jacobus van Erp

Maar het enthousiasme bleef. De geschiedenis, zoals beschreven door zuster Teresa, verhaalt dat prachtig.
Op een goede dag in 1883 had in Berchem een belangrijke vergadering plaats die werd geopend door J. van Erp, in die tijd een zeer geacht raadslid van de gemeente, die jaren later, in 1904, tot burgemeester zou worden benoemd.

Pastoor Van Asten, die met zijn kapelaan speciaal was uitgenodigd voor dit gebeuren, deed voorkomen dat hij niet op de hoogte was van het doel van de bijeenkomst.
Voorzitter Van Erp liet de vergadering niet lang in het ongewisse. Kort en bondig deelde hij mede dat besloten was dat er een Liefdehuis voor

zusters zou komen. Die zusters zouden zich moeten belasten met het onderricht in katholieke geest van de 'meer en meer verwilderende vrouwelijke jeugd van Berchem'.
En hier speelde pastoor Van Asten, bescheiden als hij was, het spel aardig mee. Hij keek vreemd op: "Een liefdehuis, meneer Van Erp? Een zusterklooster hier?"
En de heer Van Erp reageerde in de geest van: "Jawel, pastoor, wij kunnen niet achterblijven, elders zijn ze al zover! En zou u daar niet gelukkig mee zijn?"
De pastoor knikte bevestigend, maar hij had een dubbele zorg: "Wie gaat dat allemaal betalen en waar halen we de zusters vandaan?"
De heer Van Erp gaf ongeremd, met groot enthousiasme, de te volgen weg aan: "Collecteren pastoor! Ik beloof alvast dat ik een goede bijdrage zal doen, want er loopt een 'schep van dat kleine goed' bij mij rond, dus ik heb er zelf ook grote belangen bij, dat er goed onderricht komt."
Van Erp was een goed bestuurder en kende de wegen om zijn doel te bereiken. Een zachtmoedige persoonlijkheid die ook het vertrouwen had van de inwoners. Hij wist de Berchemse samenleving te motiveren om een bijdrage te leveren voor de vooruitgang. De collecte werd een groot succes; de kapitale som van *f* 13.093,- werd bijeengebracht.

Van Erp stamde uit een gegoede familie uit Oss. Zijn broer A. van Erp was kapelaan in Schijndel waar hun beider heeroom Antonius van Erp op 1 november 1836 de Congregatie van de Zusters van Liefde van Schijndel had gesticht. Een goed uitgangspunt dus om de oplossing voor het personele probleem daar te gaan zoeken.
De Zusters van Schijndel werden verzocht om naar Berchem te komen om daar het klooster te gaan beheren, in de ruimste zin des woords. En zo geschiedde. De zusters stemden toe en pastoor Van Asten en zijn hele parochie waren gelukkig.

Berghem blijft Burgemeester Van Erp in herinnering houden.
Op 10 september 1948 werd de belangrijke Laanderstraat omgedoopt tot Burgemeester van Erpstraat en die naam zal in ere moeten blijven, gezien zijn grote verdienste voor onze gemeenschap.

Maar niet alle zorgen waren voorbij. Er was nog een vraag die het gemoed van pastoor Van Asten, een soort vader van Berchem, deed verontrusten: "Zullen we die zusters wel kunnen onderhouden?"
De kerkebeurs kon daar rond de oprichting geenszins in voorzien en ook het weinige schoolgeld bood nauwelijks enig houvast.
Wellicht heeft hij zijn zorg hierover ook geuit aan de beminde gelovigen tijdens zijn wekelijkse preek of rondgang door het dorp, want al spoedig werd er een soort vergadering belegd over dit probleem.

Mevrouw van de 'Piekenhoef'
Tot dusver waren het alleen de heren geweest, die zich met de stichting hadden bemoeid. Maar ook de Berchemse vrouwen voelden zich geroepen om hun steentje bij te dragen. Het was de welbespraakte boerin van de 'Piekenhoef', Mevrouw Van den Heuvel, die tijdens een speciaal hiervoor belegde vergadering het voortouw nam.
Zij voelde sterk mee met de zorg van de pastoor en zette het probleem uiteen. Daarna stokte zij even en vervolgde luid: "Maar wij zijn er ook nog!". En met die 'wij' bedoelde zij de wederhelften van de welgestelde boeren en burgers. "Als wij nu, elk op onze beurt, ieder jaar, een ham en ander varkensvlees, een korf met eieren, kippen, melk en aardappelen naar de zusters, die we allen zo hard nodig hebben, brengen en zo nu en dan een flink krentenbrood of een peperkoek er tussendoor, dan komen zij niets tekort."
De welgemeende woorden van Mevrouw Van den Heuvel vonden zoveel bijval dat ieder van de aanwezigen beloofde dat het aan haar niet zou liggen als de zusters in Berchem het niet goed zouden hebben.
En zo voelden velen van de gemeenschap zich echt betrokken bij het totstandkomen van het Liefdehuis te Berchem en kon pastoor Van Asten met een gerust hart de komst van de zusters tegemoet zien.

De bouw van het klooster
Zoals hiervoor reeds beschreven werd om kostenredenen besloten om het aanvankelijke plan van architect Dobbe van Pelt in aanzienlijk ingekrompen vorm ter goedkeuring voor te leggen aan het Bisdom.
De begroting kwam uit op *f* 24.486,-. Met *f* 22.490,- waren de Gebr. Vervoort uit Veghel de laagste inschrijvers en hen werd de bouw dan ook gegund.

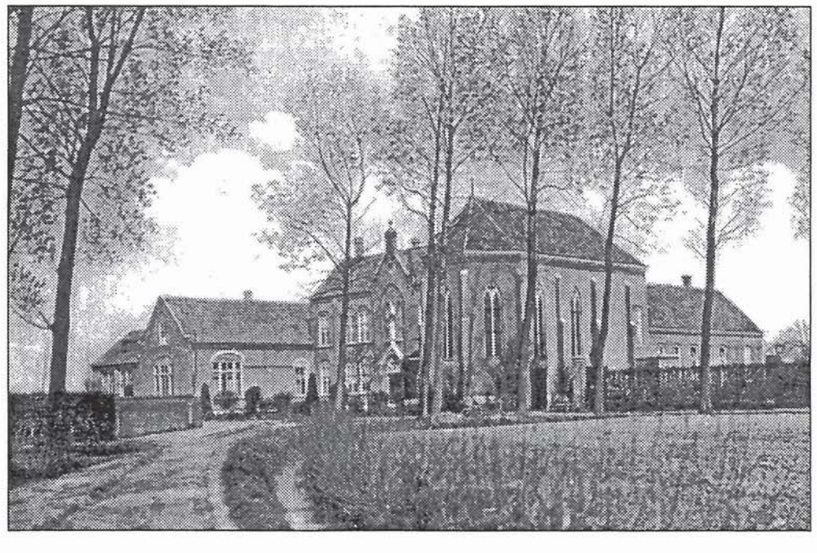

Briefkaart verstuurd in 1923. De uitbreidingen zijn goed zichtbaar: kapel, gasthuis (rechts) en meisjesschool (links).

De bouw verliep soepel. Er viel in de periode dat men met het buitenwerk bezig was weinig regen. Wel ondervond de aanvoer van materialen enige vertraging vanwege het lage vaarwater in de Maas. Over de uitvoering was men tevreden; zowel de fundamenten als de bouwconstructie waren solide.
Op de speelplaats werd een Northon-pomp aangelegd. En mocht die defect zijn dan had je altijd nog de beschikking over een welput met goed drinkwater, die was geslagen onder de overdekte speelplaats, juist in de hoek tegen de latrines(!). Deze put hoorde vroeger bij een woonhuis dat daar had gestaan.

Het 'personeel'
Op 10 november 1884 was het zover. Zeven zusters uit Schijndel waren uitverkoren om het klooster in Berghem te gaan beheren. Het convent bestond toen uit:
Zuster Anselma, Catherina Cornelia van der Linden, Moeder Overste
Zuster Gertrudis, Catherina Maria van Kessel
Zuster Dijonie, Elisabeth Anna Struik
Zuster Kostka, Johanna Maria Brox
Zuster Amelie, Adriana Timmermans
Zuster Stephanie, Anna Maria Walschots
Zuster Liguorie, Elisabeth Maria van Vlerken.

We beschikken over een fraaie foto uit die beginperiode met een schematisch overzicht van enkele namen die echter pas in een veel later stadium zijn toegevoegd. Jammer dat men toen niet meer iedereen heeft kunnen herkennen.

Zuster Anselma van der Linden overleed op 27 april 1891 en werd op 20 mei 1891 opgevolgd door de Eerwaarde Moeder Arsenia, Lamberdina Johanna de Vroom. Zij vertrekt weer op 5 augustus 1896. Toen werd zuster Maria, Adriana Elisabeth Maria Kamp tot Overste benoemd.
In 1887 wordt zuster Theodora Slits als 1e assistente toegevoegd. Zij vertrekt in 1894 en wordt in 1905 benoemd tot Generaal Moeder Overste in Schijndel.

Feestelijke intocht van de zusters
De ontvangst van de zusters kreeg uiteraard veel aandacht. De heer Van Erp en Notaris H.A.H. Bijvoet hadden de eer om met hun rijtuigen de zusters in Uden van de trein te mogen halen. Er werd gedineerd op de pastorie bij pastoor Van Asten en natuurlijk werd er eerst een bezoek aan O.L. Heer in de kerk gebracht om de zegen over de nieuwe stichting te vragen, alvorens men naar het Liefdehuis ging.

Foto uit de beginperiode, vóór 1891.
V.l.n.r. staand: Zr. Athanasia Wagemans, onbekend, Zr. Seraphine van de Kamp, onbekend en onbekend. Zittend: Zr. Notburga van Valenberg, Zr. Dymphna van Valenberg, Moeder Overste Anselma van der Linden, onbekend.

In het Liefdehuis was alles in gereedheid gebracht. Met trots had de pastoor verteld dat het huis helemaal gereed was, er hoefde geen spijker meer te worden geslagen. Dat was ook zo, alleen wist de pastoor niet dat door het gure, natte novemberweer de verf nog niet geheel droog was.

Zelden was er een stichting zo goed verzorgd begonnen. Kelder en provisiekasten waren goed gevuld. Alle potten en pannen en het glas- en aardewerk glommen. De theeketel met water stond al op de kachel en wachtte alleen op het aanstrijken van de lucifer.
Moeder Overste Anselma stond dus niet met lege handen. Zij kreeg ook nog *f* 100,- aan contanten om, zoals pastoor Van Asten dat uitdrukte, 'verder te kunnen boeren'.

Inzegening door pastoor Van Asten
Op 13 november 1884 werden het Liefdehuis en meisjesschool ingezegend. De Hoogeerwaarde Heer H. van de Laar, deken en pastoor van Oss, hield tijdens een plechtige heilige mis, een 'gloedvolle en opwekkende feestpredicatie', waarbij hij het belang van godsdienstig onderwijs en opvoeding betoogde.

Na de H. Mis trokken de kinderen, van vaantjes voorzien, begeleid door de Eerwaarde Zusters, naar de nieuwe school. Deze bestond uit twee taalscholen en een aanvangsklas, ieder met gemiddeld 48 kinderen. Het huis was mooi versierd met veel nationale vlaggetjes en vier grotere vlaggen, waarop de woorden 'Godsdienst, Deugd, Onderwijs en Opvoeding' stonden. Bij de plechtige inzegening waren het Dagelijks Bestuur van de Gemeente, de Vereniging van de H. Vincentius, het Kerkbestuur en het Armenbestuur aanwezig.

Op 14 november 1884 werd de Kruisweg in de huiskapel ingezegend door pastoor Van Asten en kapelaan M. Sloots.

Op 17 november 1884 werd de meisjesschool officieel geopend en vanaf dat moment werd de bestaande openbare school door geen enkel meisje meer bezocht.

Op 24 november 1884 volgde de opening van een soort bewaarschool, die bij de andere school was ondergebracht.

De inrichting
Nog in datzelfde jaar ontvingen de zusters een uitbreiding van hun huisraad. De welgestelde Juffrouw Geertruide de Jong uit Berchem deed namelijk, tegelijk met haar dienstbode, haar intrede in het noviciaat van de Gasthuiszusters van Breda. Zij had geen familie en gaf haar vermogen aan de armen. Het in zeer goede staat verkerende meubilair ging naar de zusters in Berchem. Maar dat was niet het enige. Zij had eerder al de remonstrans en ciborie aan de parochiekerk geschonken en behalve een ruime bijdrage voor de bouw van het huis voor de zusters, waren ook het altaar en de communiebank voor de huiskapel van haar afkomstig. De ciborie die in de kapel van de zusters werd gebruikt, was geschonken door Helena Wilhelmina van Vugt.

Erkenning
De zusters gingen zich intussen echt thuis voelen in hun eigen klooster. Zo langzaam aan kregen zij eigen inkomsten. Die bestonden niet alleen uit de opbrengst van de boerderij.
De overheid erkende inmiddels het belang van het functioneren van de zusters op een breed terrein en vond een bedrage in de kosten op zijn plaats. Zo ontvingen zij in 1887 *f* 90,- als compensatie van het schoolgeld dat zij misgelopen waren gedurende de pokkenepidemie. Daarnaast kregen zij *f* 50,- voor de aanschaf van schoolbehoeften en een jaarlijkse bijdrage van *f* 25,- als vergoeding voor de verwarmingskosten van de scholen. Deze toelagen waren extra.

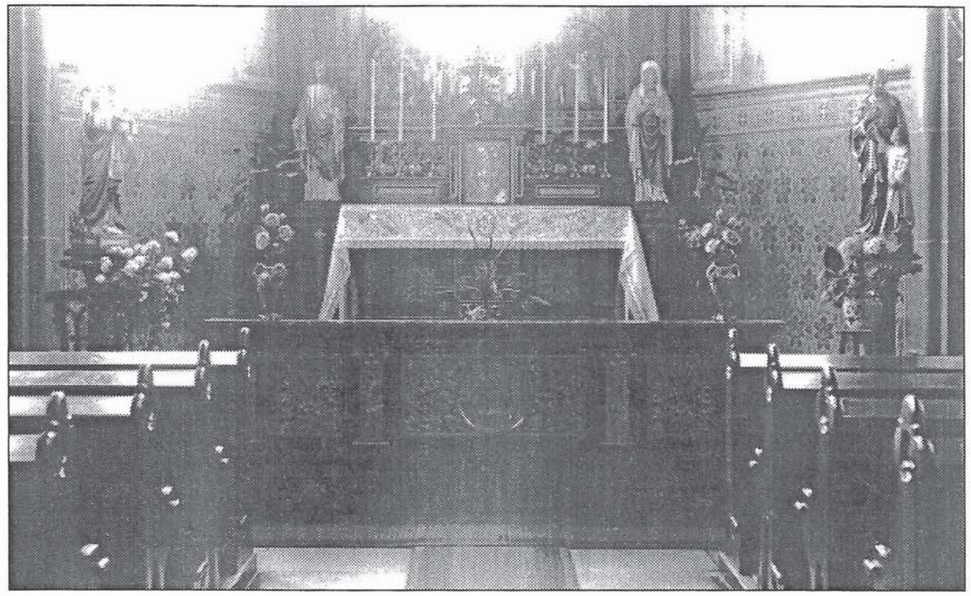

Fraai ingerichte kloosterkapel, met altaar uit 1919.

Schenkingen

25 oktober 1887: de voorgevel van het klooster wordt verfraaid door plaatsing van een beeld van de H. Vincentius met baldakijn, een geschenk van de kinderen Van Vugt, in het bijzonder van Anna Maria, die in mei 1887 was overleden. Haar zusje Helena had de zusters reeds eerder een zilveren, vergulde ciborie geschonken.

27 februari 1888: consecratie van de kelk van de kapel door Mgr. Godschalk. De kelk was samen met een pateen en lepeltje in dezelfde uitvoering geschonken door de kerkmeester Gerardus Coolen.

19 december 1890: Maria Anna Coolen, een religieuze die was ingetreden bij de Zusters van Tilburg, schenkt een beeld van de H. Joseph.

5 januari 1891: het gesticht krijgt weer een beeld, nu van O.L. Vrouw van het H. Hart. Schenker: Jacobus van Schaijk.

Mei 1892: Jan Slits uit Gemert (vader van zuster Theodora Slits) schenkt drie altaarbellen.

12 december 1893: Henricus van Amstel doet een onder-communiekleed cadeau.

Deze schenkingen hebben er zeker toe bijgedragen dat ook het interieur van het klooster in Berchem een aardig aanzien kreeg. We mogen dat afleiden uit het gegeven dat de gebouwen van het liefdegesticht in 1891 bij de kerkelijke assurantie verzekerd waren voor f 25.000,- en de inboedel voor f 50.000,-.

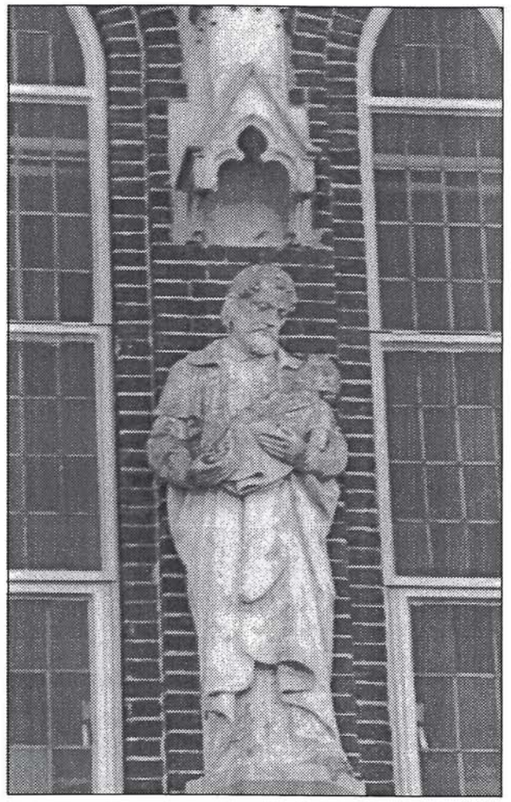

In 1887 wordt de voorgevel van het Liefdehuis verfraaid door de plaatsing van een beeld van de H. Vincentius, met daarboven een baldakijn.

Liefdehuis wordt Godshuis
Maar de zusters zouden hun huis ook graag als Godshuis zien. Pastoor Van Asten wilde hen ook hierin graag ter wille zijn en al in 1884 ging er een desbetreffend verzoek naar Rome. Groot was de vreugde toen op 8 januari 1885 toestemming werd verkregen en zo was O.L. Heer voortaan ook in het bescheiden tabernakel van de eenvoudige Berchemse kloosterkapel aanwezig. Iedere 14 dagen zou het Heilig Misoffer worden opgedragen, voor het eerst door pastoor Van Asten op 20 januari 1885. Verder werd de dienst verzorgd door de Paters Carmelieten uit Oss.

Pestpokken
Tot dan hadden de zusters alleen maar zegen ontvangen. In het voorjaar van 1887 echter braken ook in Berchem de zo gevreesde pestpokken uit en om verdere besmetting tegen te gaan, moesten op 10 mei 1887 de scholen gesloten worden. Maar voor de zusters was dat te laat. Zuster Gertrudis bleek namelijk al besmet te zijn en dus moest het zo gevreesde, wettelijk voorgeschreven waarschuwingsbriefje ook op de kloosterdeur geplakt worden. Dat kostte pijn. Een Liefdehuis waar men niet meer welkom was en dat zelfs vermeden moest worden, dat konden de zusters maar moeilijk verkroppen. Op 23 juli 1887 kon gelukkig het verbod worden opgeheven. De toestand in het dorp werd weer normaal en de scholen gingen weer open.

Brand in St. Willibrorduskerk
Op 6 december 1895 werd Berchem getroffen door een zwaar onweer. Rond middernacht sloeg de bliksem in de toren van de St. Willibrorduskerk en het kerkgebouw brandde af. Door de sterke wind liep ook het klooster groot gevaar en in de koude winternacht moesten de zusters hun huis ontruimen. Later bleek dat sommige helpende handen te vlug waren geweest. Er waren heel wat bruikbare dingen te goed in veiligheid gebracht en men was 'vergeten' deze weer terug te bezorgen bij de zusters.
Totdat de noodkerk gereed was, werden de godsdienstoefeningen in de schoollokalen gehouden. De brand was voor de kerkelijke assurantie direct aanleiding om de heer Staassen uit Megen twee bliksemafleiders te laten plaatsen op het liefdegesticht.

Pastoor Van Tetering
In 1899 moet men afscheid nemen van de geliefde pastoor Van Asten, die vanaf 1868 pastoor van Berchem was, een bescheiden doch groot man, die veel goeds voor de gemeenschap heeft gedaan.
Als opvolger wordt in datzelfde jaar pastoor C. van Tetering benoemd. Ook deze pastoor was zeer geliefd. Hij spande zich o.a. in om ook een Fraterschool in Berchem te krijgen.

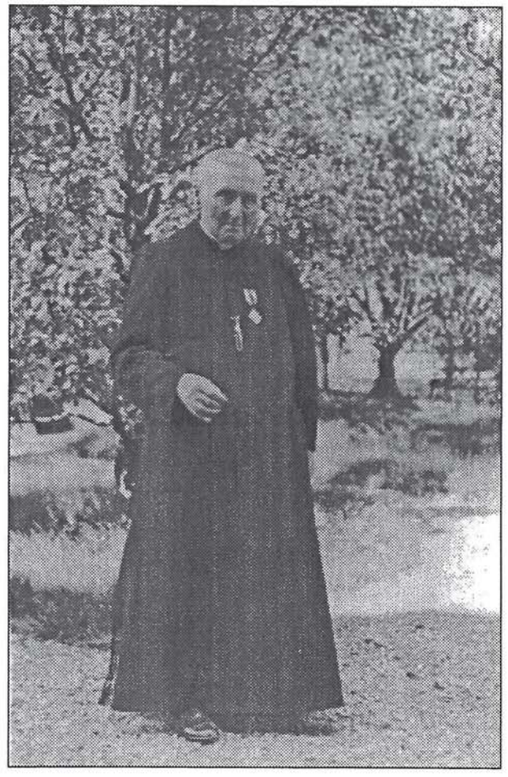

Pastoor C. van Tetering in de pastorietuin.

Schenking Arnoldus Coolen
Het streven van pastoor Van Tetering om een fraterschool in Berghem te stichten was hem 'ingegeven' door Arnoldus Coolen, een Berghemse theologant, die voor dat specifieke doel *f* 30.000,- ter beschikking van de parochie had gesteld. Maar iedere poging om de Fraters van Tilburg naar Berghem te krijgen was bij

Schenkingen

26 mei 1904: men krijgt een trap-naaimachine ter waarde van f 60,- cadeau. De gulle gever is de familie Kamp. In datzelfde jaar schenkt de familie Van der Staak tien nieuwe stoelen voor de kapel.

Op 23 mei 1906 viert Moeder Adriana Kamp haar zilveren kloosterfeest. De familie geeft bij die gelegenheid f 150,-, waarvoor twee serafijnen op het altaar en een koperen expositietroontje worden gekocht. Van andere schenkingen koopt men een koperen kruis dat in het expositietroontje wordt geplaatst, zes koperen kandelaars en de beelden van Maria en Johannes met bijbehorend kruis.

In 1906 wordt het altaar beschilderd door Van Well uit Kleef.

21 december 1906: de annalen van het klooster maken er melding van, dat in het gesticht zijn opgenomen: de Weduwe Antonia van Uden tegen de weekprijs van f 3,- en Petronella van Erp tegen een vergoeding van f 100,- per jaar. Beiden maken gebruik van het kamertje naast de school in afwachting op het nieuw te bouwen gasthuis.

voorbaat kansloos. Gelukkig had Arnoldus Coolen een ontsnappingsclausule in het contract laten opnemen. Mocht de pastoor daarin na 25 jaar nog niet geslaagd zijn, dan kon het geld worden besteed voor de bouw van een gasthuis.
Arnoldus Coolen werd op 24 februari 1899 in het Liefdehuis opgenomen als kostheer, tegen de vergoeding van *f* 500,- per jaar. Hij had een logeerkamer en aangrenzend een slaapkamer tot zijn beschikking. Enige meubelen bleven in het gesticht achter, zoals een ledikant, een eikenhouten kastje en een prachtige muziekdoos, die later voor *f* 100,- werd verkocht.

Fratershuis Oss
Het was deken (pastoor) Van de Laar die had bewerkstelligd dat de fraters van Tilburg naar Oss (Begijnenstraat) gekomen waren om daar een internaat en scholen te stichten.
Hij kende de waarde van het werk van de fraters uit de periode dat hij kapelaan was op het Heike in Tilburg. Als kapelaan van de St. Jan's kerk in 's-Hertogenbosch wist hij, bij zijn benoeming in 1872 tot pastoor van Oss, bij de bisschop te bedingen dat de Fraters van Tilburg een school zouden stichten in Oss om hem te steunen bij het zware taak in zijn nieuwe parochie. Maar pastoor Van de Laar moest lang wachten voordat de belofte "Het eerste nieuwe fratershuis komt in Oss; gij gaat voor", gedaan door Mgr. Zwijsen, zou worden gerealiseerd. Pas in 1883 was het zover.

In Berchem: geen fraterschool, wel gasthuis
Al snel werd duidelijk, dat de Fraters van Tilburg hun activiteiten tot Oss bleven beperken.
Het legaat van Arnoldus Coolen moest dus een andere bestemming krijgen.
Eind 1905 werd begonnen met de bouw van het Berchemse Gasthuis, dat op 21 december 1906 werd geopend. Behalve het legaat van Arnoldus Coolen beschikte men ook nog over andere, via schenkingen verkregen gelden en goederen, die speciaal voor het gasthuis waren gereserveerd.

Bouw van kapel en uitbreiding gasthuis
Een brief van de architect aan Burgemeester en Wethouders der Gemeente Berchem van 28 augustus 1907 luidt als volgt:

"Geeft met verschuldigde eerbied te kennen namens het R.K. Parochiaal Kerkbestuur van de H. Willibrordus te Berchem W. van Aalst, architect te 's-Hertogenbosch, dat hij voornemens is namens het R.K. Kerkbestuur voornoemd, te bouwen (op sectie B no.1907), een kapel en een gedeelte van het gasthuis, aan het thans bestaande klooster aldaar. Redenen waarom adressant, onder overlegging der vereischte tekeningen en bestek, U edelachtbare verzoekt de hiervoor benoodigde vergunning te verleenen. Beleefd verzoekende de vergunning aan het R.K. Kerkbestuur voornoemd te willen doen toekomen. 't Welk doende enz. namens het R.K. Parochiaal Kerkbestuur van den H. Willibrordus,
w.g. W. van Aalst."

De tekeningen zijn gelukkig bewaard gebleven en geven een goed beeld van zowel de bestaande gebouwen als van de gevraagde uitbreiding van het gasthuis en de te bouwen kapel.

Op 2 september 1907 heeft de aanbesteding plaats.
Er zijn 13 inschrijvingen. De laagste inschrijver, J. van Crey uit Rosmalen, wordt het werk ook gegund.
Op 7 mei 1908 wordt de kapel ingezegend door pastoor Van Tetering. Deze wordt toegewijd aan de H. Joseph, de patroon van het oude mannen- en vrouwengasthuis.

25 jaar Liefdehuis in Berghem
Op 10 november 1909 wordt het 25-jarig bestaan van het liefdegesticht gevierd. Het liefdehuis, de kapel en de kerk zijn versierd, twee erebogen opgericht. De H. Mis wordt opgedragen door pastoor Van Tetering en kapelaan Kitslaar, die daarbij worden geassisteerd door twee oud-Berghemmenaren: A. van Erp, die kapelaan was in Volkel, en

Tekeningen: 'Plan tot Uitbreiding van het Liefdegesticht te Berchem'

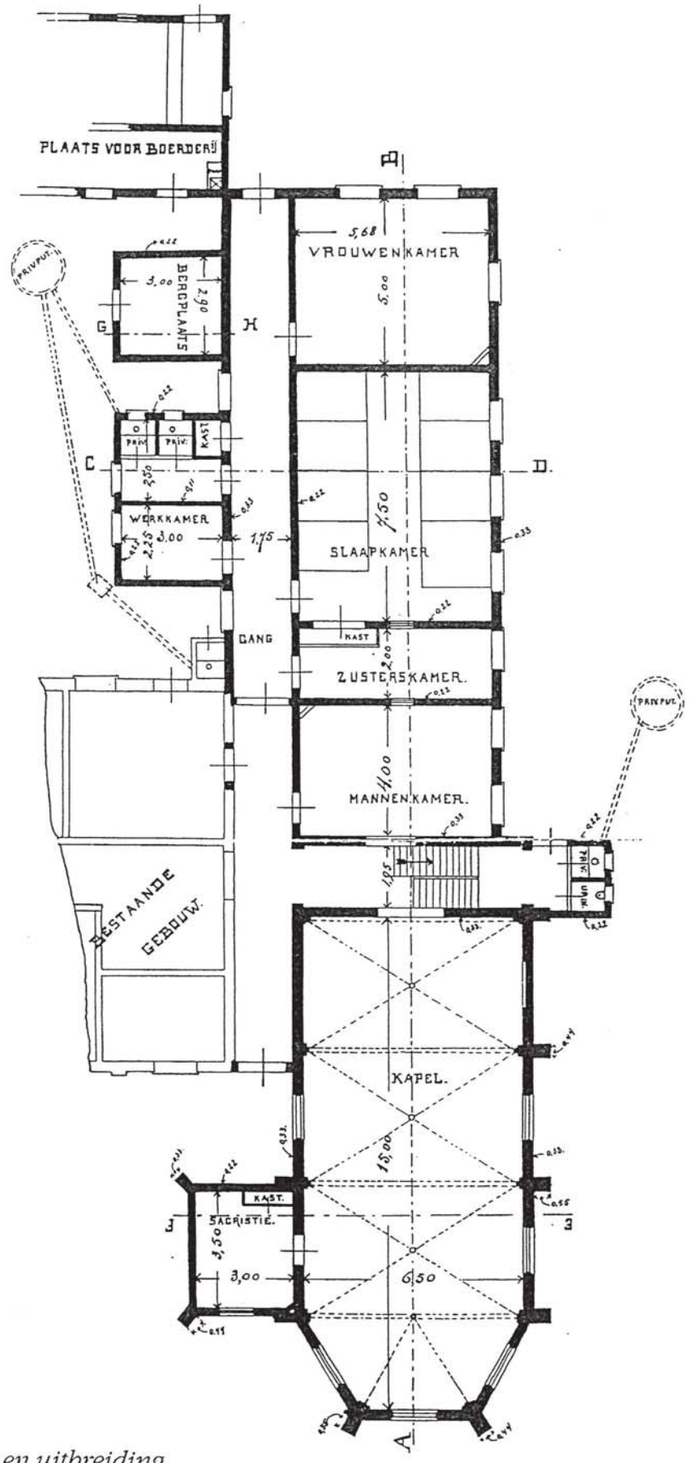

Plattegrond:
Kapel, gasthuis en uitbreiding.

Vooraanzicht kapel + doorsnede.

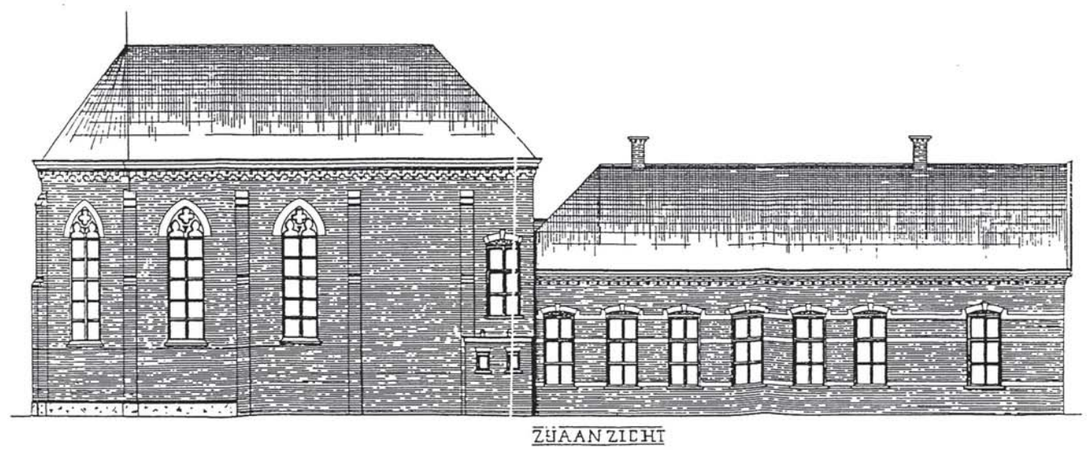

Zijaanzicht kapel en gasthuis.

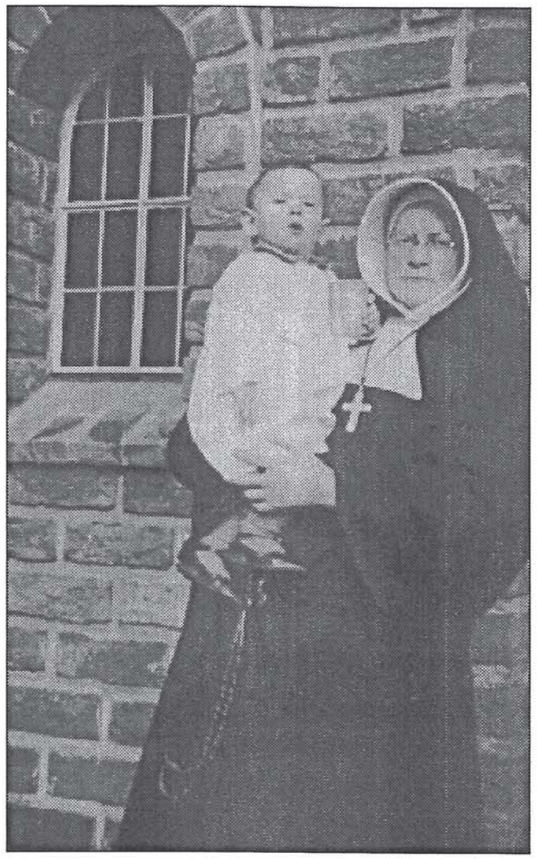

Zuster Hermenigilda van Helvoort. Actief in de wijkverpleging in Berghem van 1929 tot1949.

M. van der Stappen, professor op het klein seminarie te St. Michielsgestel.
De burgemeester bood de zusters *f* 500,- aan.
In het bondsgebouw werd een receptie gegeven, die muzikaal werd opgeluisterd door de fanfare uit Haren.

Wijkverpleging
In 1914, het begin van de eerste wereldoorlog, werd een Oostenrijkse religieuze in het Convent van de Berchemse zusters opgenomen.
Zij werd aangesteld als wijkverpleegster en ontving daarvoor *f* 100,- per jaar.
De overlevering vertelt dat zij moest vluchten. Door armoe gedwongen moest zij, zoals zo velen, Oostenrijk verlaten, en probeerde in ons land haar brood te verdienen. Zij nam haar intrek in het Liefdehuis en betekende veel voor de zieken in ons dorp.
Zij blijft tot 1926; zuster Johanna Stevens, een zuster van het Liefdehuis, neemt dan de wijkverpleging over.

In 1929 wordt zij opgevolgd door zuster Hermenigilda van Helvoort, die een bijzondere rol zou gaan spelen in de wijkverpleging en de opbouw van de Wit Gele Kruisvereniging.
Zij werd geconfronteerd met erbarmelijke maatschappelijke omstandigheden in het Berghem van die tijd. De sanitaire voorzieningen in de gezinnen waren zeer slecht. Er was geen leidingwater en hygiënisch besef ontbrak ook vaak. Maar zuster Hermenigilda bond de strijd aan tegen ziekte en armoede en met succes. Vooral het grote kwaad van de ziekte tuberculose vroeg veel zorg.
Zuster Hermenigilda werd op 13 april 1897 geboren in Rosmalen en deed op 5 augustus 1925 haar intrede.

Uitbreiding scholen
Omdat het aantal schoolgaande kinderen sterk was gestegen en de lokalen te klein waren geworden, werden de scholen uitgebreid.
1 Juni 1917 werd de eerste leek in het onderwijs toegelaten.
In 1926 komt er een nieuwe bewaarschool. De bestaande lokalen waren te benauwd.
In 1929 wordt er wederom een lokaal bijgebouwd, waardoor de peuters en kleuters zich beter konden ontplooien. Het zou tot 1937 dienst doen. Toen kwam er een geheel nieuw gebouw.

Congregatie koopt het klooster
In 1931 koopt de Congregatie het klooster met bijbehorende gebouwen en terreinen van het R.K. Kerkbestuur van de Parochie van de H. Willibrordus voor de som van *f* 30.000,-. Bij deze overname zijn twee kerkmeesters aanwezig, beiden familieleden van de stichter van de Congregatie van de Zusters van Schijndel.
De ouderen onder ons zullen zich de namen zeker nog herinneren. Het waren de heer Antoon van Erp-van Breugel en de heer Antoon van Erp-van de Geer. Deze zgn. dubbele namen werden gehanteerd om verwarring te voorkomen en zo bleef de naam van hun echtgenote ook in gebruik.

50 jaar Liefdehuis
In 1934 vierde het klooster haar gouden bestaansfeest met grote luister. De schoolkinderen, 270 in getal, gaven onder leiding van de onderwijzeressen Mien Megens, Toos van Veldhoven en Marie Schoonenberg op fantastische wijze uiting aan hun dankbaarheid en vreugde.

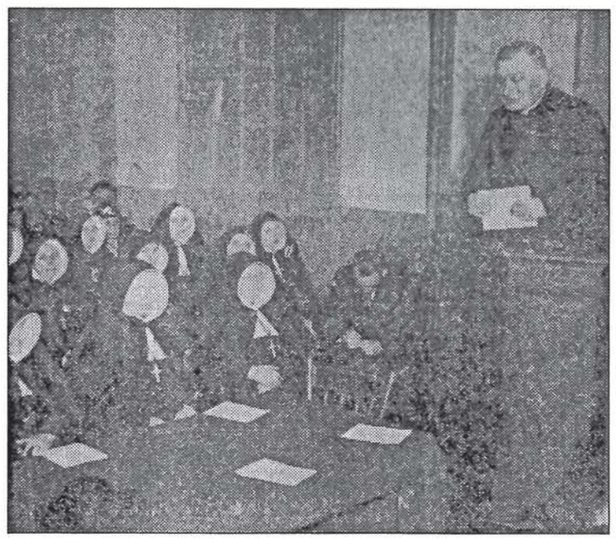

In 'De Stad Oss' - d.d. 13 november 1934 - verscheen een artikel met foto t.g.v. 'Het gouden feest der Eerw. Zusters te Berghem'.
Het onderschrift bij de foto luidde: 'De Eerw. Zusters van het Klooster te Berchem vierden haar gouden vestigingsfeest. - De Z.E. Pastoor wenscht de Zusterkens geluk.'

Er werd voor die gelegenheid een collecte gehouden. De zusters waren zeer vereerd met het cadeau; zij zagen het als een echte waardering voor hun werk. De opbrengst, *f* 525,-, besteedden zij voor de beschildering van het priesterkoor in de kapel.

De bevolking was dankbaar, dat bleek uit verschillende geledingen. Zo hield de 12-jarige Jo den Brok een mooie toespraak namens de schoolkinderen. De heer J. Klerks sprak namens de R.K. Werkliedenvereniging. Hij bedankte als volgt: "Voor uw onderwijs aan de kleintjes, voor uw verzorging van de ouden van dagen en voor uw zieken-verpleging zijn wij u dankbaar."
De heer A. van Erp-van Breugel sprak namens het Armenbestuur, de Heer A van Erp-van de Geer namens de Noord-Brabantse Christelijke Boerenbond, afdeling Berghem.
Ook Meester J. Smits, hoofd van de R.K. Jongensschool, die van nabij het moeilijke onderwijswerk kende, bracht hulde aan de Eerwaarde Zusters.
Burgemeester Baudoin sprak als hoofd van de Gemeente Berghem.
Pastoor Van Tetering heette alle mensen welkom. Hij hield zijn dankwoord kort omdat aan zijn preek in de kerk weinig meer toe te voegen was.
Ook Notaris Bijvoet voerde het woord. Hij bedankte allen die hadden meegewerkt aan het welslagen van het grote feest.

Zuster Josephina

Op 2 februari 1937 wordt zuster Josephina van Helvoort benoemd als hoofd van de meisjesschool. Zij zette zich gedurende bijna 35 jaar met volle overtuiging in voor het onderwijs in Berghem.
Zuster Josephina was het jongste zusje van zuster Hermenigilda, die al vanaf 1929 actief was in de Berghemse thuiszorg.

Verderop in dit artikel wordt uitgebreid ingegaan op zuster Josephina en haar belangrijke rol in het onderwijs voor meisjes in Berghem.

Zuster Josephina van Helvoort.

Schenkingen

25 december 1919: Mej. Catharina van Erp schenkt een nieuw altaar, gemaakt door de heer Van der Geld uit 's-Hertogenbosch.

2 februari 1920: de zusters krijgen nieuwe altaarbellen en een missaal van Bernard Panders, die in het gasthuis was overleden.

1921 is een bijzonder jaar voor de zusters: in het hele huis wordt elektrisch licht aangelegd.

In 1923 viert Moeder Elise haar zilveren kloosterfeest. Uit dankbaarheid daarvoor schenkt de familie een ciboriedeksel ter waarde van f 300,-.
Voor f 800,- wordt een nieuwe keukenkachel aangeschaft (zie foto pagina 569).

In 1926 wordt een nieuwe paardenstal en bergplaats gebouwd.

1927 is het jaar van de beelden. Zo deed de familie Van Erp de beelden van de H. Vincentius en de H. Theresia cadeau.
Het beeld van de H. Antonius werd geschonken door de familie Van de Meeren en dat van de H. Barbara kreeg men van een man uit het gasthuis.

Op 6 augustus 1928 doet zuster Jacqueline haar gelofte. Ter gelegenheid hiervan krijgt zij twee koperen vazen met het beeld van het H. Hart cadeau voor de spreekkamer.

In december 1929 wordt een elektrische karn aangeschaft. De boerderij stond, zeker in die tijd, model voor de wijde omgeving. Een jaar later kreeg men een elektrische wasserij.

25 april 1930: ter gelegenheid van het zilveren kloosterfeest van zuster Marie Leonard Verhagen werden twee marmeren zuilen cadeau gedaan. Haar familie droeg f 100,- bij, de rest kwam van dorpsgenoten.

In 1931 wordt voor f 82,50 een nieuwe trapnaaimachine gekocht voor de naaischool, waarmee ook geld wordt verdiend. Van de opbrengst schaft men een schrijfmachine aan.

Overlijden pastoor Van Tetering
In 1937 overlijdt pastoor C. van Tetering. Vanaf 1899 had hij zich op voortreffelijke wijze ingezet voor zijn parochianen.
Pastoor Van Tetering wordt in datzelfde jaar opgevolgd door pastoor Johannes van Welie.
In 1940 wordt pastoor A. van Weert benoemd en die zal tot 1964 in Berghem blijven.

Mobilisatie 1939
Op 8 september 1939 deed zuster Gonzales, in opdracht van haar moeder overste, verslag aan het moederhuis in Schijndel dat er in het klooster te Berghem, in het kader van de mobilisatie van het Nederlandse leger, ruim honderd militairen van het 14e Regiment Infanterie waren ingekwartierd en dat de oude boerderij dienst deed als stal voor negen paarden en voor opslag van oorlogsmaterieel. De officieren hadden gevraagd om bij de zusters te mogen lunchen en dineren en daar hadden de zusters mee ingestemd.
Er was een luitenant die zich zorgen maakte over de zusters ingeval van oorlog. Hij had daarom een tekening gemaakt voor een loopgraaf voor bescherming tegen gasbommen. Voor andere aanvallen kon men gebruik maken van de gang tussen refter en spreekkamer. Het was een degelijk plan. Het moest een loopgraaf worden voor 40 personen, met vloer en asfalt erop. De aanleg zou door de soldaten worden gerealiseerd, echter hun verblijf in Berghem duurde slechts een week. Men kreeg opdracht om zich te verplaatsen naar Velp/Reek. De zusters vroegen nu aan hun generaal-overste om toestemming voor zo'n loopgraaf. Hun knechten zouden het zelf wel klaar kunnen spelen. Voor zover ons bekend is het plan niet uitgevoerd. Wellicht heeft men in Schijndel gedacht dat het in Berghem niet zo'n vaart zou lopen. En dat was gelukkig ook zo.

Einde oorlog / bevrijding
Dat houdt niet in dat alles rustig verliep. Zo werd men in het klooster op 15 augustus 1944 tijdens de Vespers gestoord door het geronk van vliegtuigen. Men hoorde in de verte bommen ontploffen. Iedereen vluchtte de kapel uit. De oudjes stonden angstig bij elkaar in de gangen. Een schuilkelder ontbrak. Het oorverdovend lawaai hield enige tijd aan. Later hoorde men dat het vliegveld in Volkel was gebombardeerd door de geallieerden.

Zo velen waren het er dagelijks... onder de hoede van de Eerwaarde Zusters.

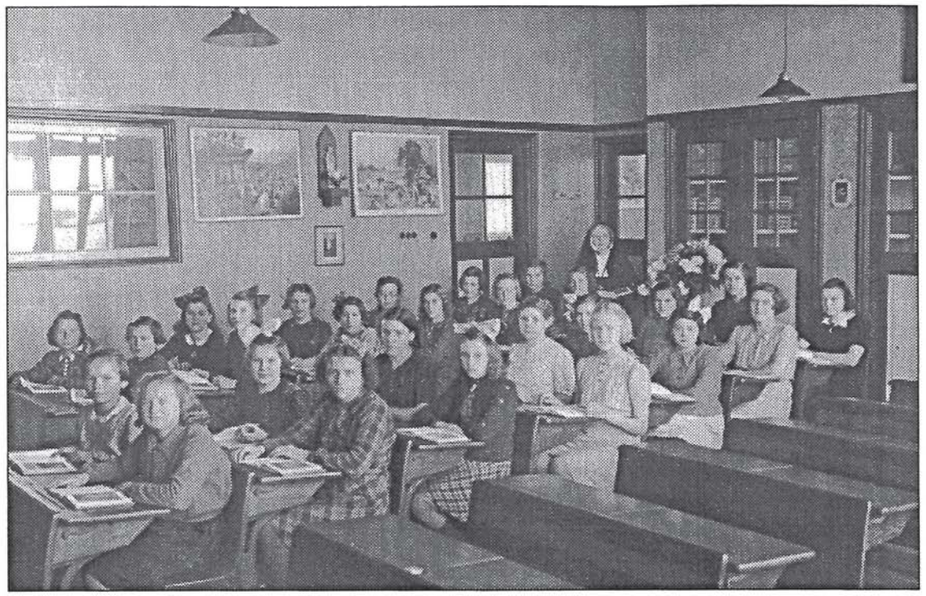

1942. Zuster Josephina met 'haar trots', de hoogste klas.

Drie dagen later, op 18 augustus, was er wederom onrust. Om 7 uur 's avonds hoorde men vliegtuigen, heel dichtbij. Er volgde geknetter en gekraak. Opnieuw vluchtte iedereen de gang op. Opeens hoorde men het sissen van de trein. Toen het stil werd liep iedereen naar buiten. De trein was beschoten. In het klooster werden drie gewonden binnen gebracht. Zij werden, nadat eerste hulp was verleend door de zusters, naar het Ziekenhuis in Oss overgebracht. Gelukkig waren er geen doden.
17 september 1944. Zwermen vliegtuigen komen heel laag over, telkens in nieuwe groepen. Luchtlandingen luidden de bevrijding in. De spanning was groot. Alom blijdschap dat de vrijheid nabij was.
Op 26 september 1944 melden zich twee paters Carmelieten uit Nijmegen die een veilig onderkomen zoeken. Hun klooster was totaal uitgebrand en in Oss bij de Carmelieten zat het huis al tjokvol. Diezelfde avond meldden zich nog twee echtparen uit Oss en een Pater Carmeliet. Zij kregen allen een nachtverblijf.

NSB
Maar het vorderen van ruimte begon op 2 oktober 1944 pas goed vorm te krijgen. De naaischool en het lokaal van het Wit Gele Kruis moesten ontruimd worden voor 'verdachte en gevaarlijke' personen uit Berghem die nog opgepikt zouden worden.
En zo kregen de zusters een 20 à 30-tal NSB-ers, die bewaakt werden door de ordedienst (O.D.). En ook dat vingen zij uitstekend op.
Op 15 oktober ging de hele groep, weliswaar onder geleide, in de kapel

naar de H. Mis en dat werd elke zondag herhaald. Pas op 20 februari 1945 werd de groep overgebracht naar Grave.

Evacués

Evacués kwamen er van alle kanten. Zo zochten op 11 oktober 1944 zes gezinnen uit Nuland hun toevlucht in het klooster. Zolang er ruimte was hielp men.
In de bewaarschool werden twee lokalen ingericht als ziekenzaal, een voor tuberculosepatiënten en een voor de overigen. Later werd een derde zaal in gebruik genomen voor difteriepatiënten. Zuster Bijvoet was hier actief. Zie in dit verband ook het Vagevenster nr. 8 van december 1995.

Inkwartiering van militairen

17 oktober 1944. Een Engels officier komt vragen om twee schoollokalen voor het inkwartieren van soldaten; een dag later lijkt het klooster op een kazerne. Tegelijkertijd moet alles 'gewoon' doorgaan. Pater Broess zou die dag biecht horen bij de NSB-ers, dat was afspraak. Het washok wordt omgetoverd tot biechtstoel en dus kan ook de biecht gewoon doorgaan. Intussen blijft men ruimen tot het donker is.
Na een week vertrekken de Engelsen weer.
Op 26 oktober 1944 staat de deur wederom open, ditmaal voor een groep van 10 zusters uit Rosmalen, die daar om veiligheidsreden weg moesten. Enkele dagen later kunnen zij weer veilig naar hun eigen huis terug.
Even leek het erop dat de zusters weer in hun normale doen konden komen, maar op 11 november 1944 komen de Canadezen hun kwartier maken in het klooster. Zij waren inschikkelijk en hoffelijk, maar het was een grote groep, die bleef tot 28 februari 1945. De zusters konden goed overweg met de militairen. Zo werd het Sint Nicolaasfeest gezamenlijk gevierd.

De voorbereidingen voor het Kerstfeest 1944 verliepen voor de zusters onrustig. De burgemeester had afgekondigd dat er tussen zes uur 's avonds en half acht 's morgens niemand op straat mocht zijn.
Wat zou er die nacht gebeuren?
De nonnen bleven uiteraard in hun klooster en gelukkig bleef het tijdens de nachtmis rustig. "We vergaten even dat het nog oorlog was. Alleen de aanwezigheid van een Canadees officier en twee protestantse meisjes (de verpleegsters/evacués Hendriksen, die met zuster Bijvoet het noodziekenhuis bedienden) herinnerden eraan dat de zusters in ongewone tijden leefden". Zie Vagevenster nr. 8, december 1995.
Het was een bijzondere Kerst dat jaar; het H. Lof in de kapel werd gereserveerd voor de NSB-ers, want ook zij hadden recht op bezinning. In de avond ging iedereen naar het noodziekenhuis voor het zingen van kerstliederen.

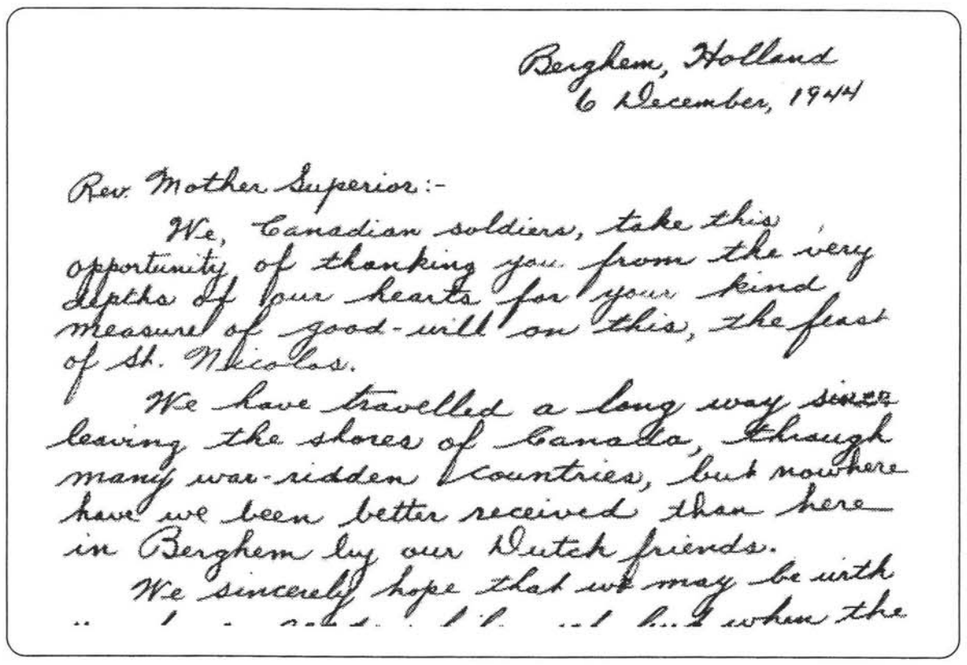

Berghem, Holland
6 December, 1944

Rev. Mother Superior:-

We, Canadian soldiers, take this opportunity of thanking you from the very depths of our hearts for your kind measure of good-will on this, the feast of St. Nicolas.

We have travelled a long way since leaving the shores of Canada, through many war-ridden countries, but nowhere have we been better received than here in Berghem by our Dutch friends.

We sincerely hope that we may be with [illegible] when the

Gedeelte uit de bedankbrief van de 'Canadian Soldiers'.

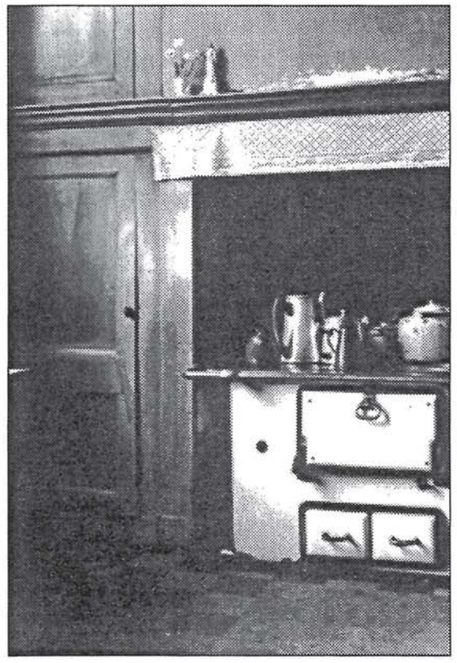

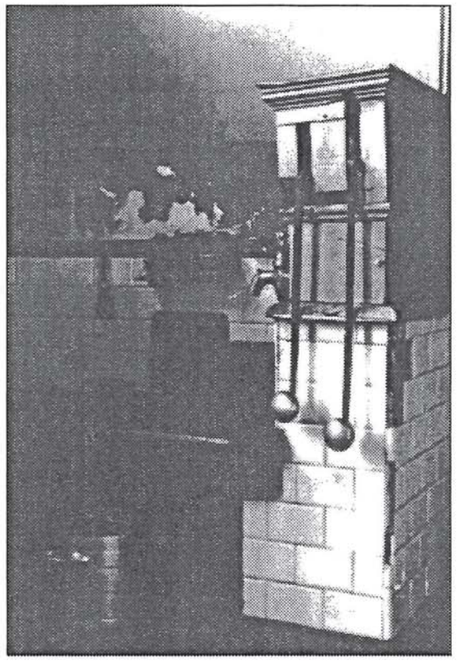

Sobere keukeninrichting. Geen waterleiding, slechts één fornuis en één waterpomp.

Tussen Kerst 1944 en Pasen 1945 blijft het onrustig. De gevreesde vliegende bommen (V1-s) bezorgen vooral de oudjes veel angst. Het knetterende geluid en vooral het plotsklaps ophouden daarvan vanwege het feit dat de brandstof op was, deed iedereen de adem inhouden. Het wachten was dan op het moment van de inslag, waarvan de locatie niet was te voorspellen.

Onderwijs in 1944

Het onderwijs heeft in Berghem nauwelijks hinder ondervonden van de oorlogshandelingen. Alleen van 17 september 1944 tot 1 december 1944 moest het onderwijs worden stopgezet.
Op 1 december 1944 werd, zoals dat elders ook het geval was, het schoolgebouw gevorderd door de geallieerde militairen.
Op 29 mei 1945 is het weer vrijgegeven. In de tussentijd was het behelpen geblazen. Van echt onderwijs was geen sprake, maar de wil om er toch iets van te maken was er zeker. Op uren dat de militairen de gevorderde ruimte niet nodig hadden werd er lesgegeven. Dat gold ook voor het Bondsgebouw bij de kerk, waar de leerlingen hun boeken legden op de tafels waar de soldaten zojuist hun bord soep hadden gebruikt.
Ook een oud werkhuis bij Van Sommeren aan de Burgemeester van Erpstraat werd omgetoverd tot leslokaal. Een kolenkachel zorgde voor enige verwarming. De distributieruimte onder het Raadhuis werd eveneens gebruikt voor het op peil houden van de jeugd.

Na de oorlog

De naoorlogse tijd was voor de zusters niet gemakkelijk. Zij zaten in een 'oud huis'. Dat gold zeker voor het gasthuis, waar zij van de morgen tot de avond bezig waren voor de 'oude mannen en vrouwen', zoals dat toen gezegd werd. Vooral in de winter zo'n 20 kachels aanmaken was

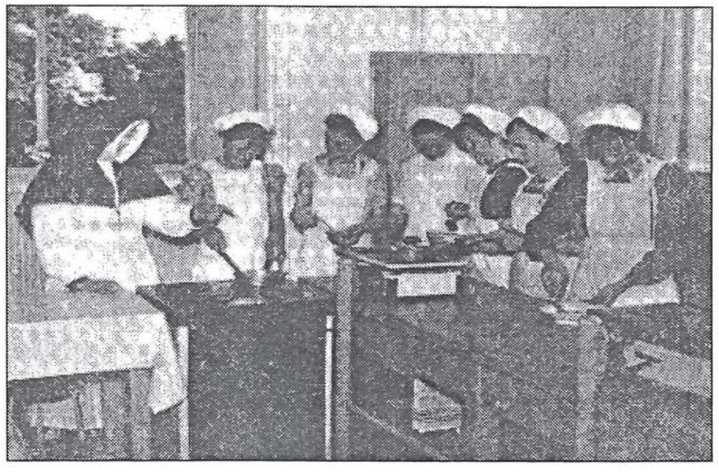

Foto uit 'De Sirene', 1952. Leerlingen van de huishoudschool tonen hun vaardigheden.

een zware klus. Bovendien was er in die tijd nog geen waterleiding in het huis, alleen een pomp.

Het zou nog tot 1956 duren voordat hier verandering in kwam. Toen werd begonnen met de bouw van een geheel nieuw bejaardenhuis. Het was vooral Burgemeester Van den Akker die overtuigd was van de dringende noodzaak tot verbetering.
Zuster Albertini Megens werd directrice van het nieuwe bejaardenhuis.

Oprichting huishoudschool

In 1947 nam zuster Josephina, het hoofd van de meisjesschool, het initiatief tot oprichting van een huishoudschool voor het zevende en achtste leerjaar.
De inspectrice van het onderwijs, Mevrouw Op de Coul uit Boxmeer, was bij de opening aanwezig en toonde zich zeer geïnteresseerd.
Aan de eerste cursus namen ruim 50 leerlingen deel. Een grote vooruitgang voor Berghem. Zo memoreerde het Dagblad voor Oss en Omstreken.

1947 was ook het jaar waarin de bekende zuster Chantal, Ardina Maria Dekkers, haar zilveren professiefeest vierde.
Bij die gelegenheid gaven velen acte de présence, zoals de inspectrice van de scholen, de heren kerkmeesters, burgervader Van den Akker, en de heren Wim Boeijen en Gerrit Verhamme.
Pastoor A. van Weert sprak het openingswoord.
De heer Gielen sprak namens de collega's van de jongensschool.
Ook veel dankbare oud-leerlingen kwamen even langs, met name degenen die streng onderwijs prefereerden, want zuster Chantal liet de teugels niet vaak vieren.

1947. Het onderwijzend personeel van de meisjesschool. Van links naar rechts staand: Trudy van Dijk-Moor, Maria van Gaal, Cor Carpay, Zr. Alberta, Jo van Erp-Hendriks. Zittend: Zr. Chantal, Zr. Notburga, Zr. Josephina en Marie Schoonenberg.

Onderwijzend personeel van de St. Josephschool in de jaren '50. V.l.n.r.: Jo van Erp-Hendriks, Zr. Alberta, Zr. Agatha, Rini van Gelder, An de Kock, Zr. Josephina, Tonnie Böddicker, Johanna Belterman, Zr. Notburga en mevr. Van de Ven-van de Camp.

1978. Zr. Hermenigilda onthult haar eigen hofje, met diep gebogen hoofd...; zus Zr. Josephina helpt daarbij. Burgemeester Ben Straatsma met gevolg kijkt toe.

Vertrek zuster Hermenigilda

Op 6 april 1949 verlaat zuster Hermenigilda na 20 jaar Berghem, een groot verlies voor de dorpsgemeenschap. Door haar vakkundigheid en grote betrokkenheid was zij geliefd en werd zij al snel als onmisbaar ervaren in de Berghemse samenleving. Behalve voor de wijkverpleging verrichtte zij, met assistentie van zuster Pot, veel werk voor de tuberculosebestrijding. Ook de oprichting van het consultatiebureau en de kraamverpleging zijn terecht op haar staat van dienst bijgeschreven. Begrijpelijk dus dat Berghem zorgen had over haar vertrek. De organisatie van het kruiswerk was weliswaar goed verzorgd, maar nog pril. Het was van groot belang om op de ingeslagen weg door te gaan en daarbij kon men haar sterk motiverende rol niet missen. Zo werd dat ook verwoord door de voorzitter van het Wit Gele Kruis, notaris Bijvoet. Met name de kraamverpleging aan huis baarde hem zorgen, omdat er zich te weinig meisjes voor de 15 maanden durende opleiding hadden aangemeld.
Berghem blijft zuster Hermenigilda in ere houden. Uit dankbaarheid wordt in 1978 een hofje naar haar genoemd, het Hermenegildahof.[1]) "Voor honorabel gedrag, gedragen door idealisme, gevoed door de christelijke geest van medemenselijkheid. Een onvergankelijke verdienste". Zinsnede uit de toespraak van Burgemeester Straatsma bij die gelegenheid.

Nieuwe meisjesschool

In 1951 werd de 'nieuwe' meisjesschool ingezegend door pastoor A. van Weert. Een grote dag voor Berghem en zeker voor zuster Josephina, die zich zo had ingezet voor de nieuwbouw. De meisjesschool zou voortbestaan onder de naam St. Josephschool.

Eerste lustrum huishoudschool

Begin juli 1952 werd op grootse wijze het eerste lustrum gevierd van de huishoudschool. De gehele bevolking, de plaatselijke overheid, de verenigingen en het onderwijzend personeel hadden eraan meegewerkt om het werk van de zusters, in dit geval speciaal op gebied van de huishoudleer, op ludieke wijze te 'etaleren'.
Het resultaat mocht er zijn: een uitbundige thema-optocht door het dorp, een leerzame en goed bezochte tentoonstelling op de huishoudschool en een fancy-fair waren georganiseerd onder leiding van notaris Bijvoet.

---

[1]) Op het straatnaambord is één letter niet juist, de kloosternaam luidt: Hermenigilda; zoals vermeld op zowel de herinneringsprent aan haar professie in 1930 als aan haar overlijden in 1983.

1950. Maquette nieuwe school. Op de eerste rij v.l.n.r.: kapelaan G. van Driel, rijksinspectrice mevrouw Op de Coul, dekenaal inspecteur pastoor Van Ierland en burgemeester J. van den Akker. Pastoor A. van Weert voert het woord.

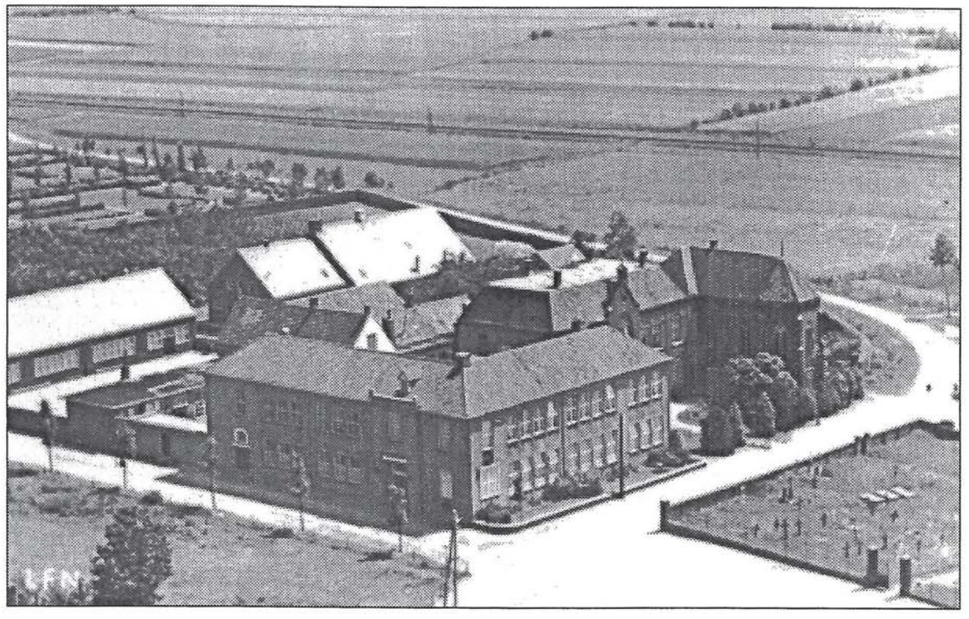

Begin jaren '50. Het gebouwencomplex Klooster/Bejaardenhuis/St. Josephschool/ Bewaarschool, rechts het oude kerkhof.

In juli 1952 werd op grootse wijze het eerste lustrum van de huishoudschool gevierd. Een uitgebreide tentoonstelling, fancy fair en een ludieke thema-optocht die door het dorp trok maakten deel uit van de festiviteiten.
Foto boven: Eerste prijs in de optocht. 'Grootmoeder en grootvader trekken met de kleinkinderen naar de fancy fair', de zusters kijken toe.
Foto onder: Tweede prijs. Deze wagen beeldde het 'Huishouden van Jan Steen' uit. Pastoor Van Weert is ook een dierenvriend.

De band tussen school en huisgezin werd vooral in die tijd heel belangrijk geacht, en niet alleen door de overheid. Ook de bevolking zelf was er van doordrongen dat een goede huishoudleer van groot belang was. Tijdens de 'open dagen' op school kon men zelf ervaren wat die huishoudopleiding inhield. Gedurende drie dagen was het een gezellige drukte in ons dorp, een echt feest.
Al met al: de organisatie mocht terecht trots zijn op een geslaagd festijn.

Moeder Overste Veronica
7 oktober 1957 is er groot feest binnen het klooster. Moeder Overste Veronica (Henrica Seelen) viert haar gouden jubileumfeest. In de mooi versierde kapel van het klooster wordt een plechtige H. Mis opgedragen door pastoor Van Weert en emeritus-deken Verkuijl.

Zuster Veronica was een bijzonder mens. Grote eenvoud en ware naastenliefde stonden bij haar voorop. Zij werd geboren in het Peeldorp Liessel. Van 1942 tot 1948 was zij Moeder Overste van het St. Lidwina-gesticht in Schijndel. Dat was geen gemakkelijke periode. Er waren stafofficieren van de Duitse bezettingstroepen in het klooster gevestigd toen de strijd met het Bevrijdingsleger losbarstte. In die periode liet zuster Veronica duidelijk merken dat mensen in nood altijd geholpen moesten worden. Zij maakte geen verschil. In het noodziekenhuis bracht zij illegaal 24 Amerikaanse piloten onder. De aanduiding 'Infektion' was voor de bezetter voldoende duidelijk om daar weg te blijven. De vele evacues die zich aan de poort meldden werden opgevangen. De geschiedenis meldt dat zij in hetzelfde klooster ook nog twee Duitse deserteurs had ondergebracht, omdat ook voor hen vrouw en kinderen thuis op hen wachtten.

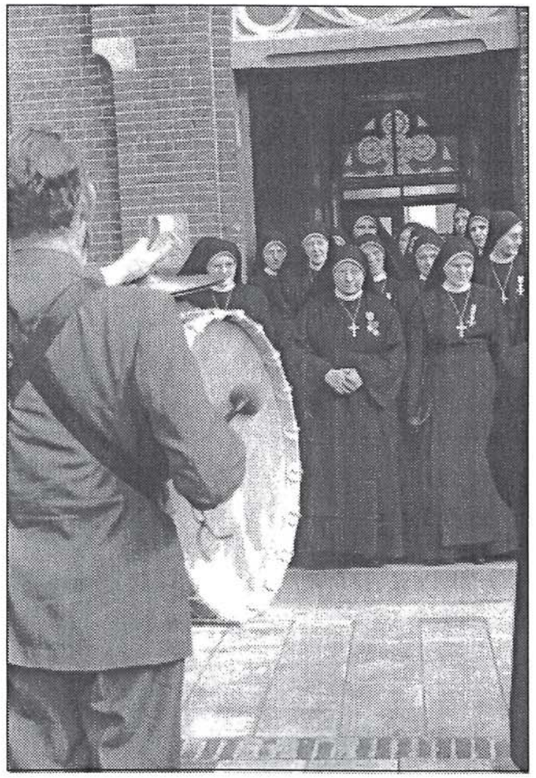

1957. Gouden kloosterfeest van Moeder Overste Veronica, fanfare Concordia bracht haar een muzikale hulde.

Alweer een jubileum... velen kwamen de zusters fêteren. Links schoolarts Dr. Winternitz, rechts burgemeester J. van den Akker. Op de achtergrond links de heer Jacques Gielen, hoofd van de jongensschool.

Voor haar moedig gedrag en menslievendheid ontvangt zij op 6 november 1946 de 'Medal of Freedom', een hoge Amerikaanse onderscheiding, ondertekend door Generaal Dwight D. Eisenhower. Zij krijgt deze onderscheiding voor haar moed, dapperheid en persoonlijke toewijding voor de algemene vrijheid, door haar getoond door persoonlijke diensten te bewijzen, ofschoon zij wist welke prijs betaald zou moeten worden wanneer de vijand daar achter kwam. Ook werd zij benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje-Nassau.

Moeder Veronica kwam in 1953 naar Berghem, waar zij ook weer heel actief te werk ging. Toen zij goed en wel in ons dorp was, hield zij al een warm pleidooi bij het hoofdbestuur van de Congregatie voor de stichting van een nieuw bejaardenhuis en vernieuwing van het zusterklooster. En met succes! In het voorjaar van 1957, haar gouden jaar, werd een prachtig nieuw huis betrokken.

75 jaar Liefdehuis
Op 7 november 1959 wordt het 75-jarig bestaan van het klooster van de Zusters van Schijndel in Berghem gevierd. Burgemeester Van den Akker prees in een enthousiaste speech uitvoerig de grote verdiensten van de zusters. Namens de gehele Berghemse gemeenschap bood hij een kruisbeeld met Christusfiguur voor de kapel aan, dat door pastoor A. van Weert werd ingezegend. Het kunstwerk, vervaardigd door de Gebroeders Van Eck uit Eindhoven, was van fraai teakhout, met een gebakken corpus, drie meter hoog en anderhalve meter breed.
De pastoor prees zich gelukkig met het uitstekende contact tussen de parochie, de religieuzen en de bevolking. Duizenden kwamen de zusters feliciteren.

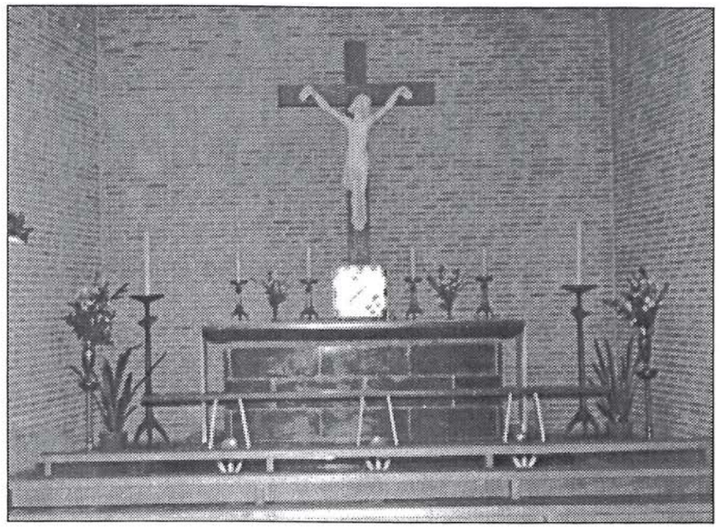

Kapel 1959. Kruisbeeld aangeboden door de Berghemse gemeenschap bij het 75 jaar bestaan van het klooster.

Zuster Josephina
In 1959 werd onder leiding van zuster Josephina de VGLO-school officieel opgericht en ook deze school groeide sterk uit. Op 2 februari 1962 kreeg men een nieuw gebouw: de St. Agnes VGLO. In 1964 werd hier begonnen met LEAO-onderwijs. Dit resulteerde in 1968 in een erkende LEAO-school.

Zuster Josephina had een ruime visie, zeker op onderwijsgebied. Bijna 35 jaar heeft zij in Berghem gewerkt aan het onderwijs. Zij kwam op 2 februari 1937 als 24-jarige naar ons dorp waar zij hoofd van de meisjesschool werd. Haar zusje, zuster Hermenigilda, was haar vele jaren terug reeds voorgegaan op het Wit Gele kruis gebied.

Processie mei 1959, hoek Pastoor Van Teteringstraat-St. Willibrordusstraat. Zr. Josephina gaat de meisjes voor...

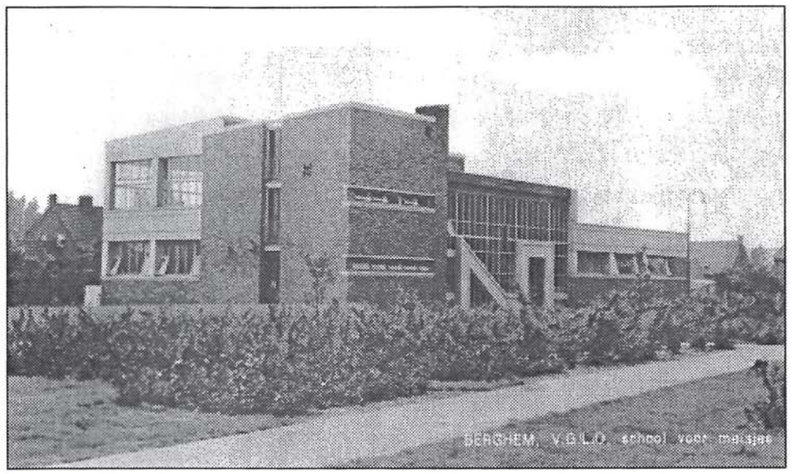

Begin 1962 werd aan de Beatrixstraat, tegenover het klooster, de nieuw gebouwde St. Agnes VGLO-school in gebruik genomen.

Na 1947 richtte zuster Josephina zich op het VGLO-onderwijs.
In 1971 verliet zij mede om gezondheidsreden Berghem voorgoed.
Als directrice van de gerenommeerde LEAO-school nam zij op waardige wijze afscheid van Berghem.
In 1968 had zuster Marie Jeannette ook al afscheid genomen als hoofd van de meisjesschool en in 1979 vertrok zuster Odila als hoofdleidster van de kleuterschool. Daarmee liep het onderwijs door de zusters langzamerhand ten einde.

Stichting 'Wilberthof'
In april 1977 wordt een begin gemaakt met de oprichting van een stichting die het beheer en de exploitatie van de bejaardenzorg in Berghem gaat overnemen van de Zusters van Schijndel. Op 22 januari 1980 is het zover; de stichting is een feit en de zusters gaan zich voorbereiden om zich met een gerust hart ook uit de Berghemse bejaardenzorg terug te trekken.
De nieuwe stichting krijgt de naam 'Wilberthof'.

Vertrek van de zusters uit Berghem
Op 15 augustus 1982 verlaten de laatste zusters het klooster in Berghem, dat deels wordt afgebroken ten behoeve van de nieuwbouw en uitbreiding van het bejaardenhuis.
De laatste vier zusters waren: Zuster Marie Hermana Mekenkamp, geboren in 1918, afkomstig uit Twente. Zij kwam in 1973 naar Berghem als gediplomeerd bejaarden-verzorgster. Zij vertrok naar Borne (Overijssel).
Zuster Lambertine van Dreumel uit Oijen, geboren in 1932. Zij kwam in 1977 vanuit Nijmegen naar Berghem als lerares vreemde talen op de LEAO. Zij vertrok naar Geldrop.

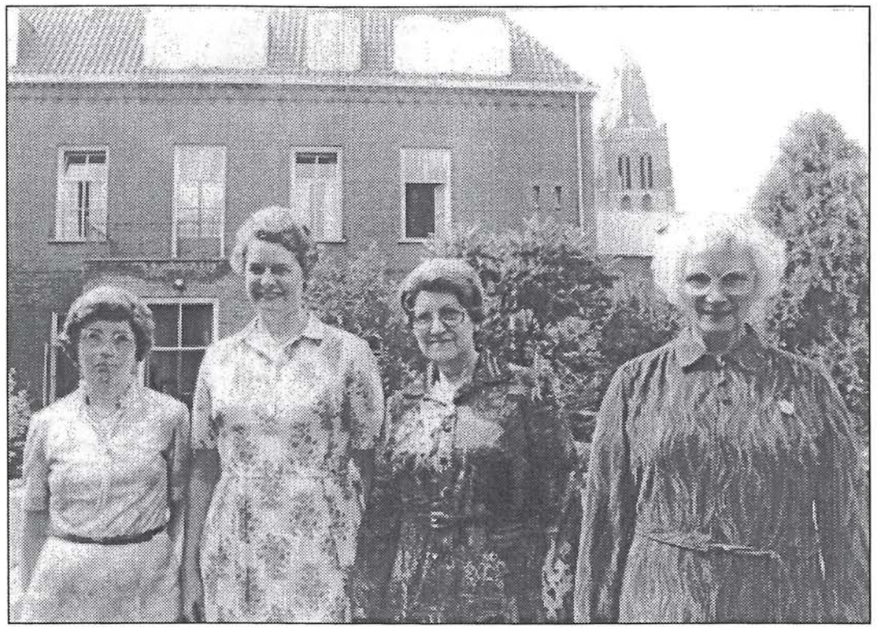

In 1982 vertrekken de laatste zusters uit Berghem.
V.l.n.r.: Zr. Marie Hermana Mekenkamp, Zr. Lambertine van Dreumel, Zr. Albertini Megens, Zr. Cornelina Megens.

Zuster Albertini Megens, geboren in Macharen 1913. Zij kwam in 1957 naar Berghem. Ruim veertig jaar lang was zij werkzaam in de bejaardenzorg, waarvan 25 jaar als directrice in het tehuis in Berghem.
Zuster Marie Cornelia Megens, geboren in Macharen 1915. Zij heeft haar leven gewijd aan de gezondheidszorg, vanaf 1972 in Berghem. Zij ging, evenals haar zusje zuster Albertini, naar een klooster in 's-Hertogenbosch.

Natuurlijk ging het afscheid niet ongemerkt voorbij. Een volle parochiekerk en een volle 'Berchplaets' waren de uiterlijke kenmerken van de dankbaarheid die de bevolking van Berghem toonde aan de laatste vier zusters. Bij de eucharistieviering was ook missionaris Van Erp betrokken, een nazaat van de oprichter van de Congregatie van de Zusters van Liefde te Schijndel.
Pastoor Van Genugten benadrukte in zijn afscheidspredicatie niet alleen de invloed die de Zusters van Liefde op de Berghemse bevolking hebben gehad, maar prees ook de voortzetting van hun werk elders. De congregatie zet haar werk o.a. voort in de vorm van hulp in de derde wereld. Zo werkt de Berghemse zuster Margareta Lammerts in Zambia. In eigen land zetten de zusters zich in voor het pastorale werk en voor de verwaarloosde jeugd.
Burgemeester Straatsma had woorden van algemeen en persoonlijk

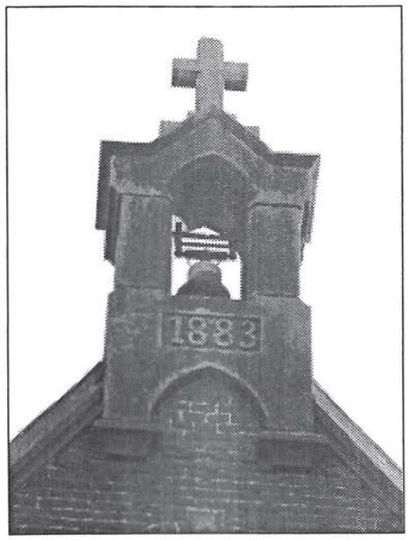

In 1884 betrokken de eerste zusters het 'Liefdehuis'. Bijna honderd jaar later, in 1982, vertrekken de laatste vier zusters uit Berghem. De Zusters van Liefde oefenden een grote invloed uit op de dorpssamenleving: in het onderwijs, bejaardenzorg en thuiszorg.

respect en wenste de scheidende zusters een goede toekomst toe. Corrie van Iperen-van den Heuvel en Herman van de Camp vertolkten namens het parochiebestuur op ludieke wijze in rijmvorm hun dank. De vier zusters werden in de bloemetjes gezet en ontvingen een luchtfoto van Berghem.

Uiteraard blijven veel dankbare herinneringen achter in Berghem. Het verzorgingshuis 'De Wilberthof' bevat gelukkig nog enkele elementen uit de tijd van de Zusters van Liefde, die toch de belangrijke basis hebben gelegd voor dit fraaie verzorgingshuis.

Wij hebben geprobeerd om, waar mogelijk, in deze publicatie iets te vertellen over de herkomst van de 'stille getuigen' in het klooster. Vele voorwerpen hebben helaas door de tijd een andere bestemming gekregen.

Op veilige hoogte zijn echter enkele getuigen achtergebleven. Het fraaie luidklokje in de toren, tezamen met de ster van David en het beeld van St. Vincentius op de voorgevel zullen ons blijven herinneren aan de Zusters van Liefde die voor Berghem zo'n grote betekenis hebben gehad. Wie weet doet er zich nog eens een goede gelegenheid voor om het luidklokje weer in ere te herstellen.

Berghem heeft door de jaren heen steeds een sterke band gevoeld met de Zusters van Schijndel. Om actief deel te kunnen nemen aan het vele goede werk van deze Congregatie, deden ook veel Berghemse meisjes er hun intrede.

Zusters geboren in Berghem en ingetreden in de Congregatie van Schijndel

Zr. Mariana, J. v. Aalst	geboren 08-10-1893
Zr. Marie Theodora, M.A.L. v. Amstel	geboren 03-06-1880
Zr. Blanca, I. den Brok	geboren 17-06-1863
Zr. Huberta Marie, M.A. den Brok	geboren 07-08-1918
Zr. Scholastica den Brok	geboren 30-12-1923
Zr. Paschalia, M.H. den Brok	geboren 27-09-1905
Zr. Rodriguez, A.M. den Brok	geboren 12-08-1865
Zr. Nicolasino, J.M. v.d. Camp	geboren 31-08-1888
Zr. Theodosia, J.W. Coolen	geboren 09-02-1878
Zr. Hedwig, M.H. Dappers	geboren 15-09-1914
Zr. Marie Cornelia, P.J. v. Erp	geboren 10-04-1883
Zr. Marie Antoine, M.A.B.J. v. Erp	geboren 17-04-1931
Zr. Aloysio, M.C. v.d. Heuvel	geboren 08-10-1875
Zr. Ardina, A. v.d. Heuvel	geboren 11-09-1873
Zr. Francisco, A.M. v.d. Heuvel	geboren 15-03-1879
Zr. Nicolasine, B.M. v.d. Heuvel	geboren 23-05-1881
Zr. Theodora, M.E. v.d. Heuvel	geboren 19-09-1889
Zr. Marie Willibrorda, A. v.d. Heuvel	geboren 09-12-1899
Zr. Catharine, W.M. v.d. Heuvel	geboren 14-12-1905
Zr. Reinera, C.W. v.d. Heuvel	geboren 09-05-1914
Zr. Regine, M.A. v.d. Heijden	geboren 09-02-1898
Zr. Lucilla, H.G. v.d. Heijden	geboren 15-07-1911
Zr. Lucia, H.L. v.d. Heijden	geboren 29-10-1919
Zr. Gerarda Maria, A.A. v.d. Hurk	geboren 28-01-1918
Zr. Adriana Maria, M.W. v.d. Hurk	geboren 16-08-1916
Zr. Antoniana, J.M. v.d. Kamp	geboren 08-12-1876
Zr. Rudolphina, C.M.A. Kessen	geboren 14-09-1875
Zr. Alena, A. Klerks	geboren 14-11-1870
Zr. Waltruda, R. Klerks	geboren 31-01-1883
Zr. Guliëlma, J. Krol	geboren 24-03-1873
Zr. Margaretha Maria, J.H. Lammerts	geboren 06-01-1936
Zr. Bernardia, G.B. v. Lith	geboren 25-03-1884
Zr. Marie Hélène, W.J. Martens	geboren 21-02-1933
Zr. Marie Antoinetta, J.H. Megens	geboren 23-08-1923
Zr. Marie Michael, A.M. v. Schaijk	geboren 26-01-1893
Zr. Marie Helena, M. v.d. Stappen	geboren 08-07-1878
Zr. Lambertina, L.M. Tonies	geboren 18-10-1937
Zr. Marie Martinis, W.P. Verhagen	geboren 28-07-1931
Zr. Clothildis, P.G. Verhoeven	geboren 11-02-1926
Zr. Ludgardis, G.M. Verhoeven	geboren 09-04-1927
Zr. Henrica, J.M. v. Vugt	geboren 12-07-1875
Zr. Theodorine, W.F. v. Vugt	geboren 12-02-1897

De karakteristieke voorgevel van het voormalige klooster van de Zusters van Liefde uit Schijndel in de St. Willibrordusstraat bepaalt er al meer dan een eeuw het straatbeeld.

Gedurende 98 jaar hebben de zusters van Schijndel zich in Berghem ingezet. Zij waren onmisbaar voor het onderwijs, de bejaardenzorg en de thuiszorg en hadden een enorme invloed op de dorpssamenleving.

Herman van de Camp en Gerrit Laurenssen

Bronnen

Gedenkboek van de Congregatie der Zusters van Liefde, Moeder van Goeden Bijstand, te Schijndel door Zuster Ma. Teresa, lid der Congregatie. Uitgegeven door L.C.G. Malmberg, Uitgever van den Apostolischen Stoel, 's-Hertogenbosch - Antwerpen.
Geschiedenis van de Berghemse bejaardenzorg van verleden tot heden, door Lambert van den Heuvel, Heesch 1985.
Bijna honderd jaar Fraters in Oss 1883 -1982, Instituut St. Nicolaas Oss, door Fr. W. Smulders.
Trefpunt, notities pastoor A. van Genugten, St. Willibrordusparochie, Berghem.
Persoonlijke notities Zusters van Liefde, Schijndel.

Foto's

Daan Scholten, Streekarchief Brabant Noordoost, Oss.
Paul van der Werff, Streekarchief Brabant Noordoost, Oss.
Fotoarchief Zusters van Liefde, Schijndel.
Fotoarchief Heemkundevereniging Berchs-Heem, Berghem.

Met dank aan zuster Myriam Duijf, mevrouw C. van Helvoort, zuster Augustina Huibers en zuster Scholastica den Brok voor de verstrekte informatie en foto's.

Schoolreisje VGLO-school - 1963

Op 21 mei 1963 maakten leerlingen van de 1e en 2e klas en onderwijzend personeel van de VGLO-school een uitstapje naar Schiphol. Voor het KLM-toestel 'Phoenix' ging het gezelschap op de foto. Een mooi plaatje voor het nageslacht.

De namen van links naar rechts en van boven naar beneden.

Bovenste rij: Onbekend, Riet Gremmen, Annie Brinkman, Riet van der Wielen, Betsy Brands, Cissy Megens, Grietje Hoefnagel.

Tweede rij van boven: Thea van Hintum, Antoinette Ceelen, Willy Habraken.

Derde rij: Nelly Bokmans, Hanny van der Ven, Diny van Hintum, José Broess.

Vierde, lange, rij: Zr. Rudolphina, mevr. Belterman, Zr. Leona der Kinderen, Zr. Blandina van Liempt, onbekend, Toos van Nuland, onbekend, onbekend, onbekend, Anny van Rodijnen, Cissy van Deutekom, Marietje Hendriks, Helma van de Camp, Sjanny van Kreij, Leny Smit, meester Derks, Pieta Bokmans, Ria Peters, juffrouw Henst, juffrouw Böddicker, Zr. Josephina van Helvoort, Zr. Marie Jeannette van de Leemputte.

Onderste rij geknield: Mieke Vos, Marijke van der Leest, Ria van Lier, Joke van der Leest, Fia Broeksteeg, Rieky van der Heijden, onbekend, Yvonne Bakker, onbekend, Ans Brands, onbekend, onbekend, Mien Ottens.
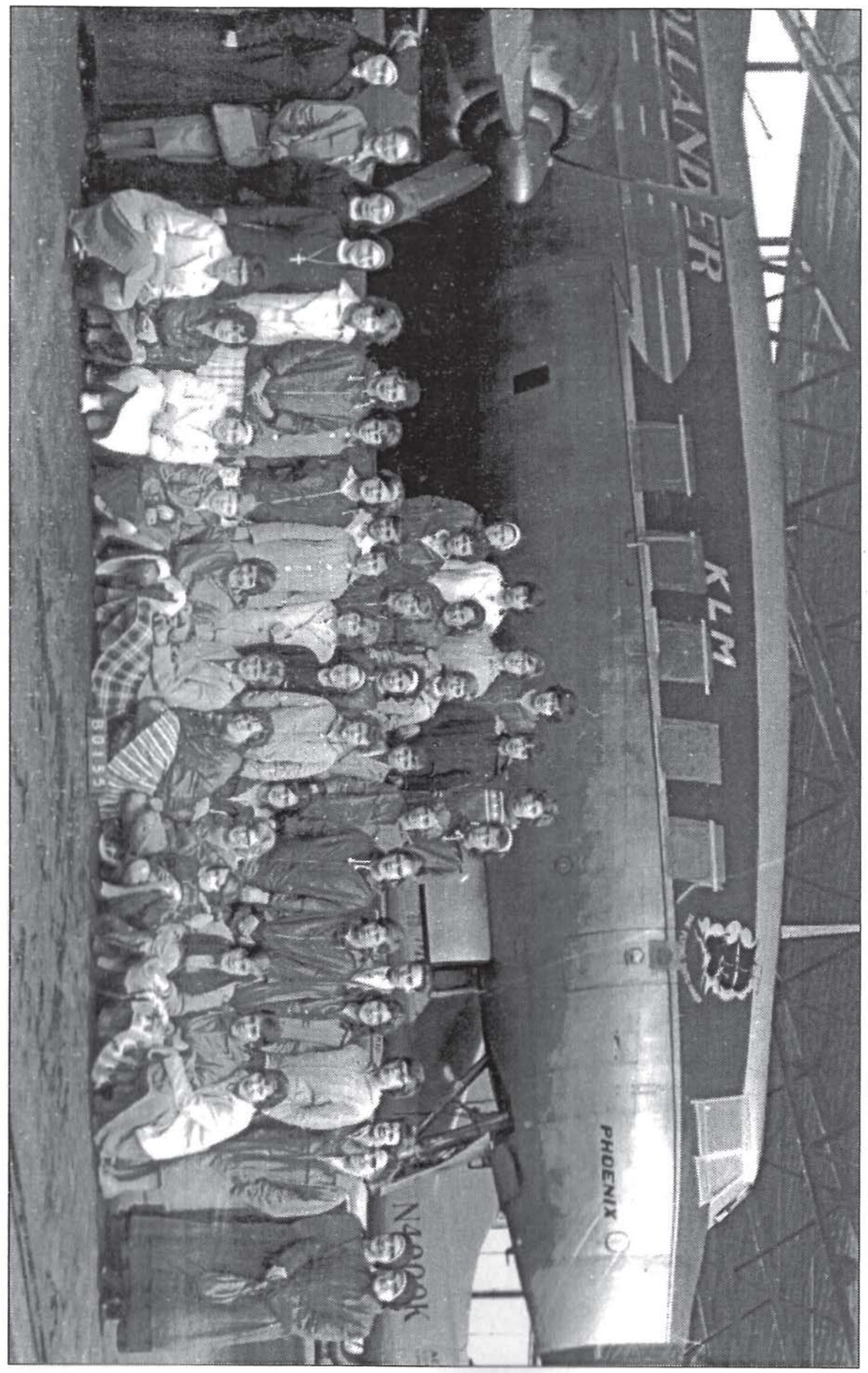
Wanneer er lezers zijn waarbij de naam van een 'onbekende' wel bekend is, dan deze gaarne doorgeven aan de secretaris van de heemkundevereniging.